

ОСОБЕНОСТИ НА БЪЛГАРО-НЕМСКИЯ СМЕСЕН ЕЗИК В АВСТРИЯ

доц. д-р Ана Кочева

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

Междинният (смесен) език във Виена е регистриран със следните по-важни особености из областта на лексиката и граматиката¹:

1) По немски в българската реч се изговарят етикетните изрази от рода на Frau Dr.; Herr Professor и др., въпреки че на български съществуват възможности за употреба на *госпожа доктор* и *господин професор*: *Казах на фрау доктор Шамлер и на хер професор Щайнке*. Произходът на тези употреби идва от постоянните обръщения.

Титлите (не като обръщения) също могат да се открият в българска реч: *Мъжът ми е ausserordentlicher Professor* 'извънреден професор'; *Мойта жена си пазаруваше като Fürstin* ('графиня') в България.

2) Поговорките и готовите формули – крилати фрази и някои фразеологични съчетания – могат да останат непреведени от немски в речта на австрийските българи: *bunt vor den Augen* 'шарено ми е пред очите'; *leben und leben lassen* 'живеят и оставят и другите да живеят'; *hat seine eigene Eier* 'има свои собствени грижи' и др.

Любопитен факт е обратният случай, когато българските фразеологизми се калкират с немски. 'Друга песен ще запееш' придобива буквалния вид 'wirst du ein anderes Lied singen'. Полукалка (превод само на една част от думата) пък е *Остеврона*, в.м. Europa.

3) Непреведени на български остават в изреченията възклицания и изрази като Scheisse; *Das darf nicht wahr sein* 'не е истина'; *Achtung* 'внимание'; *Na geh* 'хайде'.

4) Имената на австрийските реалии остават непроменени в речта на българските изселници. Това са названия за различни локуси, за администрация и документи, образователно дело, фирми, търговия, предмети, понякога църковен живот и др., напр. във фразата: *В тези бундеслендери ('федерални провинции') има много специфика*. Австрийски локуси са още: *Нидеростеррайх* 'Долна Австрия'; *бецирк* 'зона във Виена'; *фолксопера* 'Народната опера'; *щатсопера* 'Държавната опера'; *ратхаус* 'кметство'; *Нашмаркт* 'пазар в центъра на Виена' и пр.

От **административната област и свързаните с нея документи** ще посоча *интернационале бециунген* 'отдел за международни отношения'; *мелдецетел* 'бележка за регистрация'; *хауптвонзиц* 'основно местожителство'; *бевербунгсбриф* 'формуляр за кандидатстване'. С **образователното дело** в Австрия са свързани заетите лексеми: *шулавтоном* 'специални дни в училище, когато не се носят учебници'; *хайм* 'студентско общежитие'; *ферцайхнис* 'студентски график със заетостите'. От имената на **дружествата, фирмите и службите** ще отбележа *Донаушифгезелшафт* 'Дунавско параходно дружество'; *Буршенишафт* 'Дружество на момчетата'; *цивилдинст* 'цивилна служба' и др.; **от търговската област** – *щамтшиш* 'постоянна маса, на която се събират едни и същи клиенти'; *штекулагционсцойер* 'вид търговски данък'. От названията на австрийски **предмети** тук отбелязвам: *щампел* 'двадесетграмов съд за ракия'; *ахтел* 'осминка – мярка за пиене'; *геблазене айер* 'продухани яйца за сувенири'. С **църковния живот** са свързани названията *Кристи* 'Коледа'; *Силвестър* 'Нова година'; *кирхеницойер* 'църковен данък при католиците'.

¹ Фонетичните черти са многобройни и представляват обект за специално проучване. Те са свързани с пренасяне на артикулационните навици на българския език върху немския, напр. **ю** в.м. **ö**; **ю** в.м. **ü**, веларно **л** вместо средноевропейско **l**, сонорно **р** вместо вокално **ъ** и още много други.

5) Съставна част на заемките от немски в българската фраза представлява **интернационалната лексика**, която обаче в смесения език се реактивира: *контто* 'банкова сметка'; *генерация* 'поколение'; *фамилия* 'семейство'; *ординация* 'вид лекарска практика'. Без негативна оценъчност функционира банковият термин *спекулирам*, за което говори изразът *Имах завидно контто, всеки банков клон си спекулира за него*. В българския книжовен език думата означава 'върша користна търговска дейност за бързо забогатяване'. С леко видоизменено значение е и глаголят *респектирам* 'уважавам': *Аз го респектирам* 'Аз го уважавам' за разлика от книжовнобългарското значение 'внушавам уважение у някого'. Аналогично променена е семантиката на думата *функционира* 'става': *Гаджето се почувства vernachlässigt* (пренебрегнато) *и то така не функционира* 'не става'.

6) Заради изключително голямото богатство от композити в немския език (които придават стегнатост на изказа) те се заимстват лесно в български. На тях в български обикновено съответстват фразеологични съчетания. Замяната на българските фразеологични съчетания с немски композити е една от най-характерните особености на смесения език, възникнал в резултат на интерференцията.

Ето някои по-типични примери: *В Hochschule-то* (Висшето училище) *свирих до два часа на Нова година*; *Сега се променя Studienplan-a* (планът за следване); *По стария Studienplan има и повече изпити*; *Библиотеката има над един милион бюхерщанд* (книжен фонд), *но е в окаяно положение*. *В Musikuni-то* (Музикалната академия) *българите са най-голямата група*; *Моят български е Küchenbulgarisch* (кухненски, т.е. битов български език). Срещат се вместо българските фразеологични съчетания още следните композити: *литературхаус* 'литературен дом'; *тиймарбайт* 'екипна работа'; *киндерплац* 'детска площадка'; *контоаусцуг* 'извлечение по сметка'; *форшунгсинститут* 'изследователски институт'; *тинфелер* 'печатна грешка'; *фервалтунгсрат* 'управителен съвет'; *филиаллайтунг* 'ръководител на филиал'; *виртшафтскамер* 'стопанска камара'; *ерцтекамер* 'лекарска камара'; *лерпраксис* 'учебна практика'; *фюрершайн* 'шофьорска книжка'; *мундпропаганда* 'устна пропаганда'; *гешефтсфюрер* 'ръководител на предприятие'; *оберарцт* 'главен лекар'; *дойчкурс* 'курс по немски'; *кьорперферлетцунг* 'наранявания по тялото'; *ролцул* 'инвалиден стол на колелца'; *роматериал* 'суров материал'; *курзалон* 'специална зала за лечение'; *фитнеспрогра* 'програма за фитнес'; *флайшабтайлунг* 'отдел за месо'; *алгемайне кранкенхаус* 'обща (многопрофилна) болница'; *оранжензафт* 'портокалов сок'; *адвенткранц* 'коледен венец'; *ванилkipфел* 'ванилови кифли'; *гутхабен* 'предплатени минути при мобилните телефони'; *гемюзезупе* 'зеленчукова супа'; *блицишел* 'светкавично бързо' и мн. др.

6) Немските композити, макар и сложни по форма, заместват българските словосъчетания от две, три или няколко думи, т.е. на тях гледаме като на нужни заемки. В смесения език са налице немски названия, за които има единичен точен български съответник, също от една дума. Примери:

Като не платиш нещо тука, идва Mahnung (напомняне), *а после на съд*; *Не могат да танцуват тук – те го наричат танц, ние го наричаме Bewegung* (движение); *От това Gewürze* (подправка) *ми дайте*; *Тук ще прибавим още един gelehmt* (парализиран); *Той има голям Beitrag* (принос); *Аз ще си поръчам един Achtel* (осминка); *Довечера ще гледаме новия Stück* (пиеса) и пр.

Думите от този раздел говорят, че основният български лексикален фонд и речниковият състав са еднакво проницаеми за нахлуването на немска лексика с абсолютно същата семантика. Това е свидетелство за действително смесения характер на етнокодовете, при което не могат да бъдат изведени никакви трансформационни правила за

подреждане, йерархизиране и регистрово (стилово) разграничение на дублиращите се и вариращи лексеми.

7) Хибридацията на чуждите думи не е много често срещано явление. Зарегистрирани са няколко случая при съществителните: *щампелки* със суфикс *-ка*; в мн. ч. *-ки* 'съд(ове) за двадесет грама ракия'; *бетройерка* 'жена, която отговаря за някого'; *ахтелчета* с наставка *-че*; в мн.ч. *ахтелчета -ета* 'осминки'.

Морфологизирането на немските заемки по българските граматични модели е още едно доказателство, че те са навлезли здраво в системата на смесения език.

В мъжки род, множествено число след източнобългарска редуция на *e* в *i* окончанието *-ове* се превръща в *-ови*: *Той готви някакви лаксови* (от *Lachs* 'сьомга'). За среден род, мн.ч. е отбелязана умалителната форма *ахтелчета* 'осминки'. Изобилстват определителните членни облици за ед.ч. на *-а* при думите, завършващи на съгласна: *рюкзак-а* 'раницата'; *у-бан-а* 'метрото'; *Нашмаркт-а* 'виенския пазар'; *бунд-а* 'връзката, съюза'; *реалитет-а* 'действителността'; *ферайн-а* 'дружеството, компанията'; *перзьонлихкайт-а* 'личността'; *хаус-а* 'къщата'; *концепт-а* 'концепцията'; *ауфтраг-а* 'задачата'; *дойчкурс-а* 'курсът по немски'; *бешайд-а* 'уверението'; *фрюпензион-а* 'ранната пенсия'; *магистрат-а* 'юридическа институция'; *шранк-а* 'шкафа'; *фест-а* 'празника'; *хайм-а* 'общезитието'; *келер-а* 'мазето'; *регал-а* 'лавицата'; *ратхауз-а* 'кметството'; *роматериала* 'суровия материал'; *зоциаламт-а* 'социалната служба'. Не са малко облиците при среден род, единствено число: *контото* 'сметката'; *анцайге-то* 'показанието'; *кунстиуле-то* 'училището по изкуствата'; *хохиуле-то* 'висшето училище'; *музикуни-то* 'музикалният университет'; *шулмедицине-то* (от *die Medizin* – женски род в немски). Имената от ж. р., ед. ч. са малко на брой: *фолксопера-та* 'Народната опера'; *щатсопера-та* 'Държавната опера'.

При глаголите адаптацията е последователна. В презенс: *щудират* 'следват'; *акцептирам (го)* 'възприемам (го)'; *нотираш (си)* 'отбелязваш (си)'; *реновирам* 'обновявам'; *алфабетизират* 'ограмотяват'; *ауфроймвам* 'почиствам'; *ерпресват* 'натискат, пресират'. В аорист: *бухвах* 'запазвах билет'; *нострифицирах* 'узаконих, заверих'; *комуницирах* 'разговарях'; *ферцихтнах* 'отказах' и още мн. др.

Подобен е случаят и при прилагателните: *педантен* *вм.* педантичен; *флексибелен* 'гъвкав' (вж. *флексибелна църква*); *мултимедиален* (вж. *мултимедиална, вм.* мултимедийна презентация); *традиционален* (вж. *традиционално отношение*) и наречието *некомфортабилно* (*вм.* некомфортно: *Некомфортабилно ми е много*).

8) Измислени български прилагателни *вм.* забравени по-стари, но със същите съставки: *Изречението е говорително*, *вм.* *разказвателно*; *Нямаме толкова силен контакт, нямам пълностно впечатление*, *вм.* *цялостно* впечатление.

9) Семантичното превеждане (калкирането) бива лексемно и фразеологично. Във втория случай до известна степен то е предмет и на синтаксиса. В известен смисъл при двустранния превод на крилатите думи то беше засегнато частично. Ето няколко примера: *На мен ми трябва няколко пъти да прескачам* (*вм.* прекачвам) *на превозно средство*; *Трудова работа ми е любимият предмет* (*вм.* трудово обучение); *Вътре съм в тая работа* (*вм.* посветен съм, участвам < *mitten drin*); *Баба ми си взе живота, като бях на дванайесе години* (*вм.* почина); *Той ми даде отличен* (*вм.* писа ми); *Хуманитарните гимназии тук са на най-долното чекмедже* (*вм.* са най-малко престижни); *Можеш ли немски* (*вм.* да говориш немски < *Kannst du Deutsch?*); *Имам глад, имам жажда* (*вм.* гладен съм, жаден съм < *ich habe Hunger; Durst*).

10) Морфосинтактичното калкиране се проявява и при съчетаването на предлозите с имената: *Нося си диктофон в лекциите* (*вм.* на); *Аз съм под стрес* (*вм.* в); *Женен с нея* (*вм.* за); *Да изляза на пенсия* (*вм.* в); *Ходех в конгреси* (*вм.* на) и др.

В заключение можем да обобщим: Като следствие от възникналата междукодова интерференция езикът на виенските българи, говорен в различните микросоциуми, дисперсно разпръснати из австрийската столица, но обединени от преплетените преки и косвени връзки между речевите комуниканти, се превръща в **междинен (смесен)**, за което свидетелства огромният брой посочени факти въз основа на много богат материал: множеството немски етикетни фрази, поговорки, готови формули в крилати фрази, фразеологични съчетания, цялостно непеведени на български изречения, възклицания, имена на различни понятия за специфични австрийски реалии от сферата на локусите, административния живот и документалистиката, образователното дело, фирмените и търговските взаимоотношения, дружествата и службите, църквата и пр. Интерфериращата австро-немска лексика, поради по-особената си словообразователна структура при имената, вече силно променя деривационната форма на междинния език. Тя се превръща в композитна. Композитите започват да изместват голяма част от фразеологичните съчетания. В ход е засилено семантично превеждане (калкиране), което обхваща дори употребата на предлозите. Немските заемки са подложени на активна адаптация с български морфологични средства. У отделните индивиди степените на проява на междинния език са различни (в зависимост от времето на пребиваването в Австрия и от комуникативната етносреда, в която се намират), но приближаването към езика-цел е интензивно. Накратко, българо-немският смесен език в Австрия е несъмнен факт, документиран с огромен лингвистичен материал.

ЛИТЕРАТУРА

- Fries, Pike 1949:** Fries, Ch., K. Pike. Coexistent Phonemic-Systems, Language.
Weinreich 1968: Weinreich, U. Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague, 9.
Виденов 2000: Виденов, М. Увод в социолингвистиката. С.

SPECIFICS OF BULGARIAN-GERMAN MIXED LANGUAGE IN AUSTRIA

Assoc. Prof. Ana Kocheva, Ph.D.
Institute for Bulgarian language – BAS
Abstract

The language of the Bulgarians, spoken in different micro sociums, dispersed scattered around the Austrian capital Vienna, but united by a tangle of direct and indirect links between the communicants, turns into intermediate (mixed) language. This is evident from very rich empirical material: many German label expressions, proverbs, ready formulas winged phrases, phrasal combinations, complete untranslated in Bulgarian sentences, exclamations, names of different concepts for specific Austrian realities in the field of administrative life and documentaries, education, business and trade relations, companies and services, the church and so on.